

Околности и последице пада Самарије 722. г. пХ

Старозаветна историја

Приступно предавање, 11.04.2018.

асс. др Ненад Божовић

Литература

- Д. Милин, Старозаветна историја, 154-155. (Хронологија у предавању дата по Д. Милину)
- Ц. Дрејн, Увођење у Стари Завет, 168-182.
- М. Куган, Оксфордска историја библијског света, 355-366.
- Додатна: *Ancient Near Eastern Texts relating to The Old Testament* (J. B. Pritchard) Princeton/New Jersey, 283-285.

Самарија за време владавина Јоаса, Јеровоама II и Захарије 798-743. г. пХ

- У периоду од неких 50-80 година пре пада Самарије, за време Јујеве династије, будућност Северног царства по неким параметрима деловала је сасвим обећавајуће
- Општи утисак и расположење: светла будућност чека Израилљ
- Кључни спољнополитички фактори: Сирија (Дамаск) и Асирија (Нинива) – кратак преглед (више види презентацију на тему првог дела Јујеве династије од 14.03.2018)

Самарија за време владавине Јоаса 798-783. г. пХ

- За време Јоахаза, Асирија се бавила собом, те су Израилљ и Јуда били препуштени на милост и немилост Сирији
- За време Јоаса, моћ Асирије расте под Ададом-Нираријем III (810-783) који се шири ка Сирији
- Јоасове победе нас Сиријцима треба гледати и у светлу асирског притиска на Дамаск који је омогућио Израилљу да поврати територије источно од Јордана и да се ослободи сиријског јарма
- Асирски анали наводе да је и тада Израилљ плаћао извесни данак Асирији (стела Адада-Нирарија III из Тел-ел Риме), као и Едом и Филистејци, али не и Јуда

Самарија за време владавине Јеровоама II (783-743. г. пХ)

- Јеровоам II влада напореда са Азаријом у Јуди: две дуговечне владавине – преко 40 година
- Асирија је забављена својим проблемима, али и даље притиска Дамаск, што ослобађа Израил
- Време релативног мира и просперитета у политичком и економском смислу, штавише најуспешније од доба Соломона
- повраћене су и области које су цареви Давид и Соломон освојили у Сирији, тако да се Израилско царство простирало „од Хамата до Мртвог мора“ као у доба Соломона

Самарија за време владавине Јеровоама II (783-743. г. пХ)

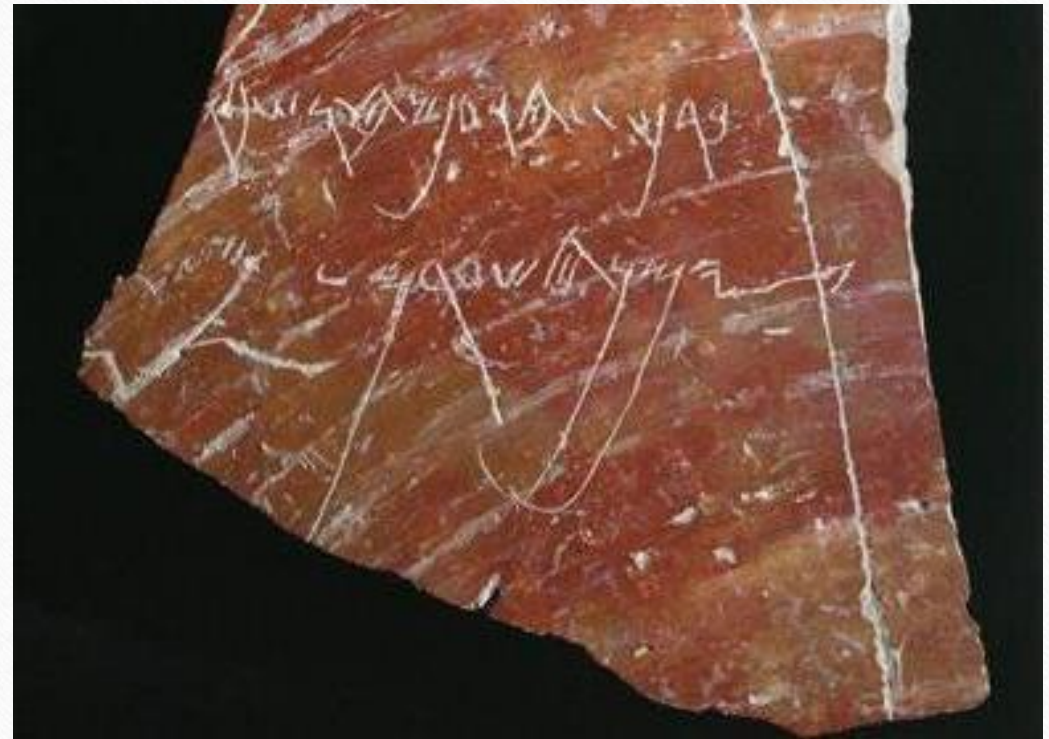
- Материјално благостање Северног и Јужног царства; Амасија у Јуди поправио зидине, обновио мир са Израиљем, опремио војску новим типовима оружја и оживео прераду бакра у Акабском заливу
- Археологија потврђује велику Јеровоамову активност – велике грађевине настају у Самарији
- Сарадња са Јудом омогућава поновну контролу трговачких путева ка Египту (Африци), ка Средоземљу и Месопотамији
- У обласима источно од Јордана спроведен попис, наводи Дн 5, 17 што указује на потребе војне регрутације као и увођења пореза у повраћене територије

Самарија за време владавине Јеровоама II (783-743. г. пХ)

- Многи људи су се обогатили током Јеровоамове владавине због протока трговине
- То је узроковало схватање код богатих да је то „Божији знак“ односно да је благостање и богатство знак његове милости – „повећање религиозности“
- Уврежено схватање да је царство осигурано и неосвојиво и оптимистичке тежње о очекивању „дана Јахвеовог“ када ће доћи коначан пораз свим непријатељима Израиља
- Ипак, многи су почели да сумњају да је то богаћење заиста знак Божије милости и тада наступа деловање пророка 8. века: Амоса и Осије у Северном и Исаије и Михеја у Јужном царству

Наличје Самарије током „мирног периода“

- Археологија: остраке из Самарије – древно књиговодство – натписи на амфорама и ћуповима у којима је било вино и уље (доказ како народ плаћа велики порез)
- Имена на остракама
- Остаци слоноваче и луксузних и скуповених предмета у Самарији

Владари у Самарији од 743. до пада 722. г. пХ (крај Јујеве династије)

- Последњих двадесет година Самарије – цареубиства, политичка превирања и кризе – све то доводи до наглог пада моћи Северног царства; сукоб про-египатске и про-асирске струје; Амосова злослутна пророчанства се обистињују
- Израил и Јудеја у великој опасности пред асирску најезду; Ресин, цар Сирије са боравком у Дамаску такође плаћају данак, док је Египат такође прилично ослабљен
- Крај Јујеве династије: узурпатор Салум убија Захарију, последњег представника Јујеве династије 743. г. пХ
- Исте године Салума у Самарији убија други узурпатор, Менајим из Терсе; описан као крволочан тип: побио је све који су му се супротставили, укључујући и жене и децу (масакр у Тапси)
- Библијски текст наводи да је био идолопоклоник, односно наставио је пут поштовања Јеровоамових светилишта у Дану и Ветиљу

Владари у Самарији од 743. до пада 722. (Менајим 743-737)

- представник „проасирске струје“, плаћао је огроман данак Асирији о којем сазнајемо и у Библији и у асирским изворима – економски удар
- 2Цар 15, 19-20: „Тада Фул цар Асирски удари на земљу, а Менајим даде Фулу тисућу таланата сребра да би му помогао да утврди царство у својој руци. А те новце узео Менајим од Израиља, од свијех богатијех људи, да их да цару Асирском, од свакога по педесет сикала. Тако се врати цар Асирски, и не забави се ондје у земљи.“ (уп. Дн 5, 26)
- Фул асирски – цар Тиглат-Пилесер III (рођено име на акадском било је Пулу, па га зато Библија назива Фул)

Владари у Самарији од 743. до пада 722. (Менајим 743-737)

- Менајимов данак: 50 сикала сребра – 0.75 кила сребра по станивнику (данас вреди око 25000 долара)
- Прорачун: потребно 60000 богатих људи да плати данак од по 50 сикала – немогуће је да је било толико богатих људи, већ је сребро за данак узимано и од сиромашних – корен будуће побуне
- Менајим консолидује власт под асирским протекторатом и влада од 743-738 (непоклапање са библијском хронологијом која наводи да је владао пуних 10 година)

Анали Тиглат-Пилесера III из Нимруда (ANET, 283)

- „[...] Примио сам данак од Кушташпија из Комагене, Ресина из Дамаска, Менајима из Самарије, Хирама из Тира, Сибити-би`илија из Библоса, Писириса из Каркемиша [...] злато, сребро, калај, гвожђе, ланене тканине и хаљине са обојеним везовима, вуну, обојену вуну, абонос, шимшир и све што је било драгоцено за царску ризницу; такође јагњад, дивље птице, коње, муле, ситну и крупну стоку.“ (превод на српски НБ)

Тиглат-Пилесер III (745-727) – библијски Фул

- Експанзионистичка политика и стални походи на запад – нагло јачање Асирије; ударио темеље асирске империје која ће бити највећа под његовим синовима Салманасаром и Саргоном II (проширење на Персију и Мидију, целу Месопотамију и Левант)
- На располагању је имао највећу, најобученију и најопремљенију војну силу која је постојала тада у историји света
- Три немилосрдне тактике: 1. захтевање од локалних владара за добровољним покоравањем; 2. насилно покоравање у случају одбијања, 3. уништавање градова, егзекуција или ропство локалних владара и депортација становништва
- Асирски извори пуни извештаја о крвавом гушењу буна и депортација становништва – циљ масакара било је застрашивање покорених да не би размишљали о побуну (Самарије ће ту послужити као пример)

Тиглат-Пилесер III,
релјеф у стели његове
палате у Нимруду –
северни Ирак око 728.
(Британски музеј,
Лондон)

Извор:
<https://www.ancient.eu/image/2477/>

Опис асирске војске

- Опис асирске војске од стране једног савременог историчара: „У средини велике војске био је главни корпус пешадије, фаланге копљаника, где врх њиховог оружја светлуца на сунцу, сваки распоређен у 10 јединица од по 20 људи под вођством капетана. Свако би се најезио и затресао од дисциплине и прецизности кретања војске, за разлику од претходно слободнијих формација, а све захваљујући Тиглат-пилесеровој реформи војске и увођењу ефективне командне структуре. Асирија је прва масовно користила гвожђе у војној опреми: гвоздене мачеве и шлемове, гвоздене верижњаче изнад тунике и према њима опрема од бронзе није имала шансе. Бронза се брзо тупила и била је крта-савитиљива. Кључ је био што је Асирија на време заузела све главне руднике гвожђа. Уместо сандала, војска је носила чизме што је омогућавало много дуже марширање и маневар. Чизма је била израђена од коже са чврстим ђоном ојачаним малим гвозденим костуром те је могла да служи у свакој прилици: на блатњавом, сувом, каменитом и сваком другом тлу.“ (Kriwaczek, P, Babylon: Mesopotamia and the Birth of Civilization, 2010, стр. 237)

Тиглат-Пилесер III у
опсади града, рељеф из
Ниниве

Владари у Самарији од 743-722. г. пХ (Фекај 737-732)

- Економски удар и нагло осиромашење: разлог антиасирске побуне и краја Менајимове династије
- Након Менајимове смрти наслеђује га син Фекаја, али након две године убија га Фекај
- Фекај (737-732), син војсковође Ремалији, представник војног естаблишмента и проегипатске странке
- Око 732. г. пХ: Ствара антиасирску коалицију: Ресин сиријски, Тир, Сидон, Филистеја, Едом и Арабљани; врши притисак на Јотама јудејског да му се приклони, Јотам умире наслеђује га Ахаз и зове у помоћ Тиглат-Пилесера III шаљући му данак (делимично „гробар“ Северног царства)
- 732. пХ: Тиглат-Пилесер III стратешки осваја од палестинску обалу све до Филистеје и одсеца евентуалну египатску помоћ, а онда са леђа опустошује Израил и дели га у три провинције Дор, Мегидон и Галад; прва депортација становништва и насељење новог; Самарија није пала, али је у очајном стању

Анали Тиглат-Пилесера III из Нимруда (ANET, 284)

- „А Менајима сам прекрио као снежна олуја и он је [...] побегао као птичица, остао сам, па се поклонио под моје ноге. Онда сам га вратио на његово место и наметнуо му данак: злато, сребро, ланене хаљине са разнобојним везом, и много [...] примио сам од њега. Израилљ (Бит-Хумри, земља Амријева) и много његових становника и блага понео сам са собом. А онда они збацише Фекаја и зацарише Осију као цара над њима. Од њих сам примио 10 таланата сребра (1000?) и довео их у Асирију.“
- **Друга књига о царевима 15, 29:** „У вријеме Фекаја цара Израилјева дође Теглат-Феласар цар Асирски, и узе Ијон и Авел-Ветмаху и Јанох и Кедес и Асор и Галад и Галилеју, сву земљу Нефталимову, и пресели народ оданде у Асирију.“

Владари у Самарији од 743-722. г. пХ – (Осија 732-724)

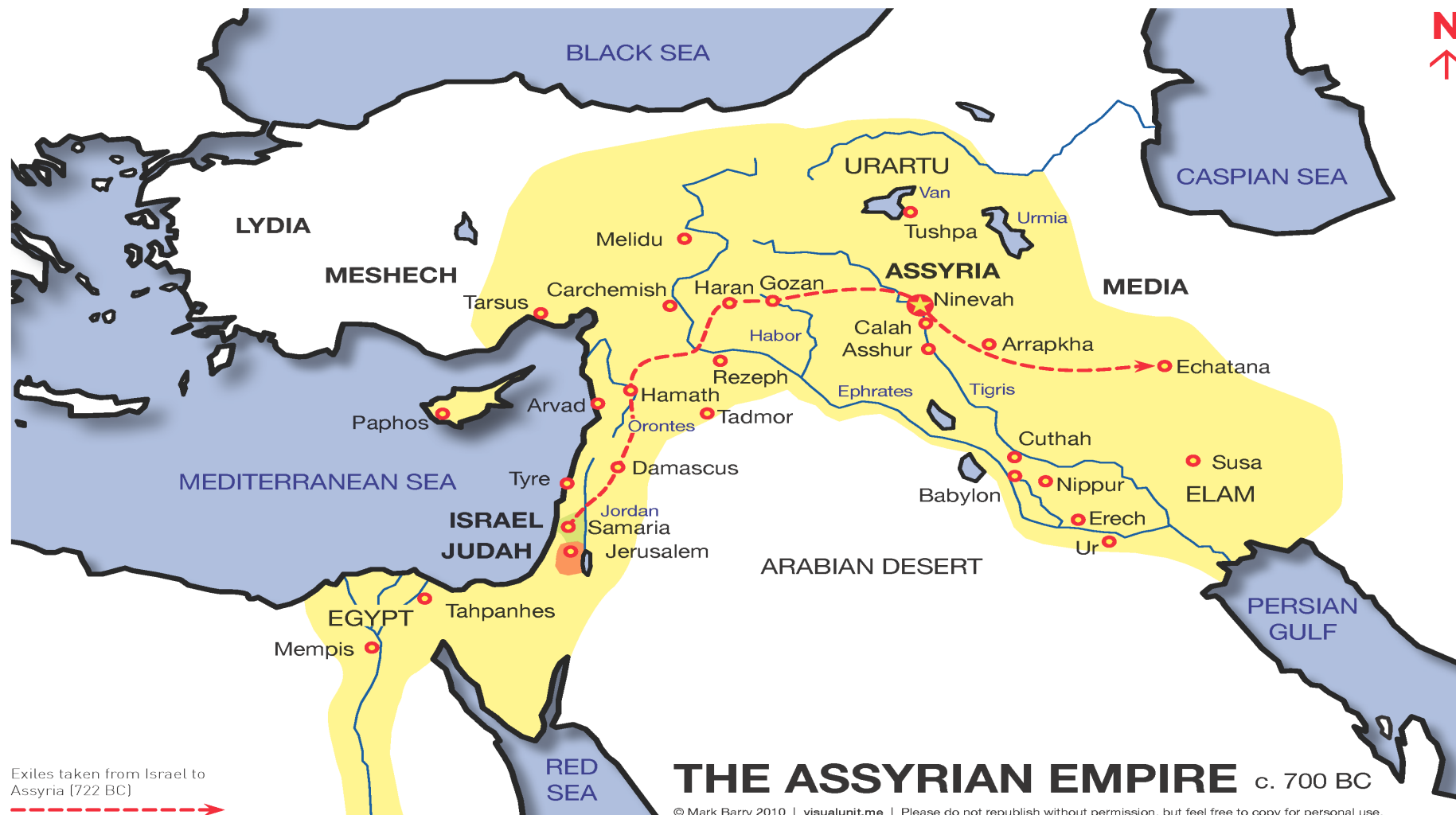
- Израиљ и Самарија на коленима 732. г. пХ – револт међу становништвом доводи до насилне узупрације власти и Осија убија Фекаја
- Осија припада проасирској струји и поново успоставља вазални статус, неколико година плаћа данак
- По смрти Тиглат-Пилесера III 727. године види прилику за побуну због смене власти и позива Египат у помоћ; Асирија консолидује снаге под Салманасаром V (726-722), сином Тиглат-Пилесера, и спрема казнену експедицију

Коначан пад 722: Салманасар V (727-722) или Саргон II (722-705)?

- Салманасар V разјарен побуном, осваја све осим Самарије која се под опсадом држи две године 724-722.
- 2Цар 17, 3: „На њега дође Салманасар цар Асирски, и Осија му поста слуга, те му плаћаше данак. Али цар Асирски опази да Осија хоће да се одметне, јер Осија посла посланике к Соју цару Мисирском и не посла данка годишњег цару Асирском; зато га опколи цар Асирски и свезавши баци га у тамницу. И цар Асирски прође сву земљу и дође на Самарију, и би је три године.“
- Осија је свргнут, заробљен и одведен у Асирију; почео је опсаду Самарије 724. али је умро, а опсаду довршава његов брат Саргон II
- Две нејасноће у изворима: Осија је одведен у Асирију пре коначног пада Самарије, Саргон II приписује себи у натписима победу, иако се не зна тачно да ли је то успео његов брат или он; такође, ако је Осија одведен пре пада, не наводи се ко је бранио Самарију до краја

Коначан пад Самарије 722. - извори

- Саргонова кипарска стела: „Власништво Саргона, асирског цара, освајача Самарије и целог Израиља“ (ANET, 284)
- Натписи Саргона II из Хорсабада: „Опседах и освојих Самарију и одведох у ропство 27290 становника. Начиних од њих царски корпус од педесет бојних кола, а преосталим становницима повратих претходни друштвени положај, град обнових и учиних га лепшим но што је био. Населих га људима из земаља које освојих. Поставих им намесника и наметнух данак какав плаћају сви поданици Асирије“ (ANET, 284; превод НБ).
- 2Цар 17, 5-6: „И цар Асирски прође сву земљу и дође на Самарију, и би је три године. Девете године Осијине узе цар Асирски Самарију и одведе Израиља у Асирију и насели у Алају и у Авору на води Гозану и у градовима Мидским.“

Exiles taken from Israel to Assyria (722 BC)
 ----->

THE ASSYRIAN EMPIRE c. 700 BC

© Mark Barry 2010 | visualunit.me | Please do not republish without permission, but feel free to copy for personal use.

Самарија након пада

- Подаци након пада врло оскудни
- Многи сумњају у величанствену обнову Самарије под Саргоном
- Досељавање других народа и почетак религијског синкретизма (2Цар 17, 24):
Потом доведе цар Асирски људе из Вавилона и из Хуте и из Аве и из Емата и из Сефарвима, и насели их у градовима Самаријским мјесто Израиљаца, и наслиједише Самарију, и живљаху по градовима њезинијем.“
- Вавилоњани дижу олтар Сокот-Веноту, Хути Нергалу, Сефарвимци:
„спаљиваху синове своје огњем Адрамелеху и Анамелеху боговима Сефарвимским“

Самарија након пада – последице: настанак „Самарјана“

- Послање свештеника у Самарију: „Тада заповједи цар Асирски и рече: одведите онамо једнога од свештеника које сте довели оданде, па нека иде и сједи ондје, нека их учи закону Бога оне земље.“
- 2Цар 17, 33, „Бојаху се Јахвеа, али и својим боговима служаху по обичају онијех народа из којих их преселише.“
- Сапостојање флуидног јахвизма напоредо са упражњавањем других култова
- теза о настанку Самарјана у 2Цар 17 је у савременим истраживањима доведена у питање – процес настанка Самарјана био је дужи и комплекснији

Веродостојност библијских текстова као извора о околностима пада Самарије

- Библијски извори: теолошка интерпетација историје –2Цар и 2Дн
- Девтерономистичка историја и хроничарска историја
- Ипак, доста фактографски података који су се у поређењу са ванбиблијским изворима показали као тачни
- Процена Јујеве династије: она је срушила Валов култ који је успоставила Амријева династија, али није уништила светилишта са телетом у Дану и Ветиљу
- Идолопоклонство у Израилу – археолошки аргументи (Кунтилет Адруд)

Натпис у Кунтилет Аџруду: „Јахве и његова Ашера“

Друга књига о царевима, глава 17: Епитаф Северном царству

- Теолошко преосмишљавање историје – разлози пада траже се у идолопоклонству и непокорвању заповестима
- 17, 13: „И Господ опомињаше Израиља и Јуду преко свијех пророка и свијех видјелаца говорећи: вратите се са злијех путова својих и држите заповијести моје и уредбе моје по свему закону који сам заповједио оцима вашим и који сам вам послао по слугама својим пророцима. Али не послушаше; него бјеху тврдоврати као и оци њихови, који не вјероваше Господу Богу својему“.
- 18-20: „Зато се Господ разгњеви врло на Израиља, и одбаци их од себе, те не оста него само племе Јудино. Зато Господ поврже све сјеме Израилево, и мучи их, и предаде их у руке онима који их плијене, докле их и одбаци од себе.“
- Последице: затирање свих 10 северних племена, остаје само Јуда и Левити

Самарија након пада – доба Јездре и Немије

- у персијско доба Самарјани имају посебну провинцију и „гувернера“
- свађе са Јудејцима у периоду Другог храма: Самарјани се помињу као они нуде сарадњу Јудеји у контексту обновљења Храма, али их ови одбијају;
- Самарјани покушавају да осујете градњу Храма у Јерусалиму и изградњу јерусалимских зидина
- Самарјани граде посебан Храм на Гаризиму (у близини Самарије) средином 5. в. пХ – уп. Пнз 11, 29: „И кад те уведе Господ Бог твој у земљу у коју идеш да је наслиједиш, тада изреци благослов овај на гори Гаризиму а проклетство на гори Евалу.
- (Самарјанско петокњижје даје инструкције за прављење храма на Гаризиму)

Самарија у доба Македонског и Римског царства

- Обнавља се, постаје град по грчком моделу полиса;
- Јован Хиркан, јудејски цар из хасмонејске династије руши Самарјански храм на Гаризиму око 110 г. пХ – још веће урушавање односа
- Помпеј осваја Самарију око 63 и даје Ироду Великом на управу; он именује град у Севастију (по римском Августу, његовом заштитнику)
- Сукоб Самарјана и Јудеја рефлектује се на више места у Новом Завету
- Јн 4, 21: „Рече јој Исус: жено! вјеруј ми да иде вријеме кад се нећете молити оцу ни на овој гори ни у Јерусалиму.
- Приповест о милостивом Самарјанину

Самарјани данас

